

تحولات اشعار عربی درباره عاشورا

کلیدواژه: [حادثه کربلا](#)، [روز عاشورا](#)، [اشعار عربی](#)، [قیام امام حسین](#).

پرسش: تحولات اشعار عربی درباره عاشورا چگونه بوده است؟

پاسخ: اشعار عربی درباره عاشورا در پنج مرحله می‌توان اشاره کرد:

مرحله اول، تا قرن سوم را شامل بوده و شعرایی مثل [فرزدق](#) و کمیت و دیگران از این دوره بحساب می‌آیند که این دوره شامل ویژگی‌هایی بود از جمله شرکت‌کنندگان در حادثه کربلا پشیمان بودند. نفرت و خون‌خواهی از قاتلان امام حسین و یاران باوفایش از دیگر ویژگی‌های این دوره بشمار می‌آید.

مرحله دوم از چهارم تا ششم هجری را شامل می‌شود این دوره هم شعرایی برای خود پروانده بود [سیدرضی](#) و [سیدمرتضی](#) از جمله آنان بود. از ویژگی‌های این دوره چگونگی انتقام‌خواهی، ریشه‌یابی حادثه عاشورا، شریک دانستن [بنی‌عباس](#) در [ظلم بنی‌امیه](#) و... می‌توان اشاره کرد.

قرن هفتم تا دهم سومین مرحله بوده که با کم شدن حرارت قیام و انجماد [ادبیات عرب](#) شعرا کم شدند. [ابن ابی‌الحدید](#) از این دوره هست و خصوصیات این دوره را می‌توان به تحول در ناسزاگویی بر قاتلان امام حسین (علیه‌السلام) و اضافه شدن شاعران [اهل سنت](#) نام برد. مرحله چهارم از قرن دهم تا سیزدهم را شامل شده و شاعرانی چون [سیدجرالعلوم](#) و [سیدحیدر حلی](#) را نام برد و از ویژگی‌های این دوره مقتل‌سرایی را می‌توان اشاره کرد.

مرحله پنجم دو قرن چهاردهم و پانزدهم را شامل شده که شاعران معاصر را هم شامل می‌شود. از شعرای به‌نام دوره را باختصار [محمدحسین کاشف‌الغطاء](#)، [تزار قنایی](#)، [احمد شوقی](#)، نام می‌بریم. ویژگی ناب دوره می‌توان به الگوگیری از قیام امام حسین (علیه‌السلام) و مبارزه با ظلم نام برد.

فهرست مندرجات

۱ - مقدمه

۲ - مراحل تاریخی اشعار عربی

۲.۱ - قرن اول تا پایان قرن سوم

۲.۱.۱ - ویژگی‌های این دوره

۲.۱.۱.۱ - پشیمانی از شرکت در کربلا

۲.۱.۱.۲ - نفرت از قاتلان امام و خون‌خواهی

۲.۲ - قرن چهارم تا پایان قرن ششم

۲.۲.۱ - ویژگی‌های این دوره چهارم تا ششم

۲.۲.۱.۱ - تشریک بنی‌عباس در جرائم بنی‌امیه

۲.۲.۱.۲ - ریشه‌یابی حادثه عاشورا

۲.۲.۱.۳ - چگونگی خون‌خواهی شهدای کربلا

۲.۳ - قرن هفتم تا پایان قرن نهم

۲.۳.۱ - ویژگی‌های این دوره هفتم تا نهم

۲.۳.۱.۱ - تحول در ناسزاگویی به قاتلان و ظالمان

۲.۳.۱.۲ - تعمیم شعر عاشورایی در میان اهل سنت

۲.۳.۱.۳ - امید به ثواب در سرودن شعر عاشورایی

۲.۴ - قرن دهم تا پایان قرن سیزدهم

۲.۴.۱ - ویژگی‌های این دوره دهم تا سیزدهم

۲.۴.۱.۱ - مقتل‌سرایی

۲.۴.۱.۲ - ناامیدی

۲.۴.۱.۳ - توجه به کربلا و مقایسه با دیگر اماکن مقدس

۲.۵ - قرن چهاردهم و پانزدهم

۲.۵.۱ - ویژگی‌های شعر در این دو قرن

۲.۵.۱.۱ - بهره‌گیری‌ها از قیام امام حسین

۲.۵.۱.۲ - فرا دینی شدن اشعار عاشورایی

۳ - پانویس

۴ - منبع

مقدمه

قدمت شعر عربی درباره عاشورا به هنگام وقوع **حادثه کربلا** باز می‌گردد. اشعار منسوب به **امام حسین (علیه‌السلام)** و یاران بزرگوارش در رَجَز خوانی‌های روز عاشورا و نیز اشعاری که از **زینب (علیها‌السلام)**، **رباب**، **سکینه**، **أم‌النین** و دیگر بستگان **شهیدان کربلا** به یادگار مانده، گواه این امر است.

مراحل تاریخی اشعار عربی

از رَجَز‌های سروده شده در روز عاشورا که بگذریم، **اشعار عربی** مربوط به واقعه عاشورا را می‌توان در پنج مرحله تاریخی دسته‌بندی کرد که هر کدام، از ویژگی‌هایی برخوردارند. البته چنان‌که گفته شد یک نکته در همه ادوار تاریخی شعر عاشورایی، بارز و نمایان است و آن، مرتبه‌سرایی و پرداختن به مصائب شهیدان کربلاست.

← قرن اول تا پایان قرن سوم

در این دوره، بیش از پنجاه تن از شعرای عرب، درباره عاشورا، شعر سروده‌اند. «این آمار، همگی بر اساس کتاب ادب الطّف آمده است و مقایسه این کتاب با دائرةالمعارف‌الحسینیة (ج ۲-۴) و زفرات‌الثقلین، نشان می‌دهد که آمار واقعی، یقیناً بیش از این است.» که از سرشناسان آنها، **فَرَزْدَق**، **کَمِیت اسدی** و **دَعِیل خُزاعی**‌اند. همچنین به شاعرانی چون **ابوالاسود دُئلی** و **امام شافعی** نیز می‌توان اشاره کرد.

← ویژگی‌های این دوره

ویژگی‌های عمومی سروده‌های این دوره، عبارت‌اند از:

←←← پشیمانی از شرکت در کربلا

در میان نخستین سرایندگان، کسانی را می‌بینیم که از یاری نکردن امام حسین (علیه‌السلام)، اظهار **پشیمانی** کرده‌اند. از جمله آنها، **عبدالله بن خَرَّجُفِی** است که چنین سروده است:

فَاقْسَمْتُ لَا تَنْفُكُ عَیْنِي حَزِينَةً ••• وَعَیْنِي تَبْكِي لَا يَخْفُ سَجُومُهَا

سوگند یاد کرده‌ام که دیده‌ام از اندوه، جدا نگردد و سخت بگیرد و هرگز اشک‌هایش کم نشود.

[۱] **ابن عساکر، علی بن حسین، تاریخ دمشق، ج ۳۷، ص ۴۲۱.**

←←← تنفر از قاتلان امام و خون‌خواهی

نفرین فرستادن بر **بنی‌امیه** و قاتلان نواده بزرگوار **پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)** و دعوت به **خون‌خواهی**، او، دیگر ویژگی اشعار این دوره است، گرچه **حکومت بنی‌امیه**، شاعران را در تنگنا و گاه تعقیب قرار می‌داد. **دَعِیل خُزاعی**، سروده است که:

لَعِينُوا وَقَدْ لَعِينُوا يَقْتُلُ اِمَامِهِمْ ••• تَرَكُوهُ وَهُوَ مُبْصَعٌ مَخْمُوسٌ.

با کشتن امامشان، نفرین شدند و قطعاً نفرین شدند.

او را قطعه قطعه شده در پنج ذراع جا، رها کردند.

[۲] **شیر، حواد، ادب الطّف، ج ۱، ص ۳۰۷.**

منصور نَمِرِی (م ۱۹۰ ق)، با سرودن اشعاری نظیر بیت زیر، تحت تعقیب حکومت بنی‌امیه قرار گرفت:

وَيْلَكَ يَا قَاتِلَ الْحُسَيْنِ لَقَدْ ••• بُوْتُ يَحْمَلِي يَنْوُءُ بِالْحَامِلِ!

این کشنده حسین! وای بر تو!

باری را با خود آوردی که حمل‌کننده، بار زیر آن، کمر خم می‌کند.

[۳] **شیر، حواد، ادب الطّف، ج ۱، ص ۲۰۸.**

← قرن چهارم تا پایان قرن ششم

این دوره، عصر شکوفایی شعر و ادبیات عرب است و شاعران بزرگی در آن می‌زیسته‌اند. در این میان، بیش از ۶۸ شاعر درباره امام حسین (علیه‌السلام) و حادثه عاشورا، شعر سروده‌اند که می‌توان به کسانی چون: [ابو فراس خَمْدانی](#)، [سید رضی](#)، [سید مرتضی](#)، [مهیار دیلمی](#) و [ابوالعلائی مَعَرّی](#) اشاره کرد.

[۱۴] ر. ک: شیر، حواد، ادب الطّف، ج ۲، ص ۷.

← ← ویژگی‌های دوره چهارم تا ششم

در این دوره نیز رثا و نوحه‌سرایی بر مصائب واقعه کربلا، در صدر اشعار عاشورایی است؛ ولی جز آن، می‌توان به این ویژگی‌ها نیز اشاره کرد:

← ← تشریک بنی‌عبّاس در جرائم بنی‌امیه

برخی طرفداران حکومت [بنی‌عبّاس](#) می‌کوشیدند تا بنی‌عبّاس را از رضایت‌مندی به کشته شدن شهیدان کربلا، تبرئه کرده، از واقعه عاشورا به نفع حکومت بنی‌عبّاس، بهره‌برداری کنند؛ ولی گروهی از شعرا، به مقابله با این دیدگاه برخاستند و بنی‌عبّاس را در جرایم رُخ داده، شریک دانستند و این حقیقت را برملا ساختند که اگر چه بنی‌عبّاس در آن روزگار، در راس حکومت نبودند و در وقوع حادثه عاشورا نقشی نداشتند، ولی در دوران حکومتشان، به آزار و اذیت شیعیان و علویان، مشغول‌اند و حتی به تخریب [قبر امام حسین](#) (علیه‌السلام) پرداخته‌اند.

← ← ریشه‌یابی حادثه عاشورا

در این دوره، به جهت تشکیل دولت‌های شیعی یا متمایل به تشیع، آزادی‌هایی نسبی در برخی سرزمین‌های عربی به وجود آمد و این، سبب گردید تا برخی از مسائلی که در گذشته قابل طرح نبودند، مطرح شوند.

ریشه‌یابی حادثه عاشورا و اشاره به حوادث پس از رحلت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و [غصب حقوق اهل بیت \(علیهم‌السلام\)](#)، در اشعار این دوره، تا حدودی به چشم می‌خورند. از جمله، [طلایع بن رُزَیک](#) (م ۵۶۶ ق)، وزیر فاطمیان، در اشعارش به این نکته اشاره دارد: *تَحْتَ السَّقِيَّةِ اِضْمَرْتِ ... مَا بِالطُّفُوفِ عَدَّتْ مُذِيعَةً.*

در زیر سایه بان سقیفه، پنهان شد آنچه در طَف، آشکار گردید.

[۱۵] [شیر، حواد، ادب الطّف، ج ۲، ص ۹۶.](#)

← ← چگونگی خون‌خواهی شهدای کربلا

در دوره‌های گذشته، عمده حملات و انتقادهای شاعران، متوجّه بنی‌امیه بود؛ ولی در این دوره، شکل خون‌خواهی تغییر کرد. برخی از شاعران، [انتقام](#) از بنی‌عبّاس را مصداق انتقام از دشمنان امام حسین (علیه‌السلام) می‌دانستند و برخی، انتقام گرفتن و خون‌خواهی را به ظهور [امام مهدی \(علیه‌السلام\)](#) موکول می‌کردند. برخی دیگر نیز بزرگی [مصیبت](#) را چنان بزرگ و سترگ می‌دانستند که در دنیا، قابل [قصاص](#) و انتقام‌گیری نیست و معتقد بودند که تنها، [کنفرالهی](#) در [قیامت](#)، می‌تواند انتقام ریختن این خون‌های پاک باشد.

← قرن هفتم تا پایان قرن نهم

این دوره، از یک سو با کم شدن حرارت حماسه و شور [قیام](#) در شعر عاشورایی -که از اواخر مرحله قبل آغاز شده بود، همراه است و از دیگر سو، دوره انحطاط و جمود [ادبیات عرب](#) است. بدین جهت، شاعرانی که نامشان در این سه قرن، به عنوان شاعران عاشورایی به ثبت رسیده، به ۳۶ نفر تقلیل می‌یابد.

[۱۶] [شیر، حواد، ادب الطّف، ج ۴، ص ۲۴۵.](#)

برخی از شاعران عاشورایی سرشناس این دوره، عبارت‌اند از: [ابن ابی‌الحدید](#) و حافظ رجب بُرُسی جَلّی

← ← ویژگی‌های دوره هفتم تا دهم

شعر این دوره، بجز رثای شهیدان و بازگو کردن مصیبت‌های کربلا، دارای این ویژگی‌هاست:

با تحولاتی که در دوره پیشین از آنها یاد شد، ادبیات انتقام‌جویی از عاملان و قاتلان امام حسین (علیه‌السلام)، اندک‌اندک به سمت **قیام‌امام مهدی** (علیه‌السلام) و گرفتن انتقام خون شهیدان کربلا توسط ایشان یا انتقام آخروی، تغییر یافت. چنان‌که ناسزاگویی بر عاملان و قاتلان امام (علیه‌السلام) نیز به عقوبت‌خواهی آخروی برای آنان، تنزل یافت. حافظ رجب بُرسی (۷۴۳-۸۱۳ ق)، سروده است: مَا يَكْشِفُ الْعَمَاءَ إِلَّا تَفَحُّةٌ يُحْيِي بِهَا الْمَوْتَى نَسِيمٌ نَافِحٌ ••• تَبْوِيَّةٌ عَلَوِيَّةٌ مَهْدِيَّةٌ يُشْفَى بِرَبَّاهَا الْعَلِيلُ الْبَارِحُ

اندوه‌ها را جز نسیمی برطرف نمی‌کند نسیمی که با آن، مردگان زنده می‌شوند ••• نسیمی نبوی و علوی و مهدوی که با تنفسش بیمار آسیب دیده، شفا می‌یابد. [۷] شیر، **حواد، ادب الطّف، ج ۴، ص ۲۴۵.**

ابن عَرَدَس (م ۸۴۰ ق) نیز می‌گوید: فَلَيْسَ لَأَخِذِ النَّارِ إِلَّا خَلِيفَةٌ يَكُونُ لِكَسْرِ الدِّينِ مِنْ عَدْلِهِ جَبْرٌ ••• تَحْفٌ بِهِنَّ الْأَمْلَاقُ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ وَيَقْدُمُهُ الْإِقْبَالُ وَالْعِزُّ وَالنَّصْرُ

برای انتقام‌گیری [اش] جز رهبری که عدالتش شکست **دین** را جبران کند، نیست. **ملانکه** از هر سو او را احاطه می‌کنند

و اقبال و **عزت** و پیروزی، پیش روی اوست. [۸] مجزاده، مرضیه، دانش‌نامه شعر عاشورایی، ج ۱، ص ۴۰۰.

←← تعمیم شعر عاشورایی در میان اهل سنت

در این دوره، شاعرانی از **اهل سنت**، همکیشان خود را در مصیبت عاشورا، شریک می‌دانند. قاضی سیده‌به‌الله بن جعفر سناء المُلک، معروف به ابن سناء المُلک (۵۵۰-۶۰۸ ق)، چنین سروده است: وَتَنْظِمُهَا فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ مِنْ هَمِّي وَحَزْنِي ••• يَوْمٌ يَنَاسِبُ غَيْبَ مَنْقَلَوْهُ ظُلْمًا مِثْلَ غَيْبِنِي يَوْمَ يُسَاءُ بِهِ وَفِيهِ كُلُّ شَيْعِيٍّ وَ سُنِّيٍّ.

در روز عاشورا آن را به نظم کشیدم از سرانده و غم؛ روزی که سرخوردگی [و اندوه] کشندگان او همانند سرخوردگی و اندوه من است؛ روزی که در آن و به خاطر او هر **شیعه** و **سنّی**، غمگین است. [۹] شیر، **حواد، ادب الطّف، ج ۴، ص ۱۷.**

و ابن ابی‌الحدید معتزلی (۵۸۶-۶۵۵ ق)، سروده است: وَ لَقَدْ بَكَيتُ لِقَتْلِ آلِ مُحَمَّدٍ بِالطَّفِّ حَتَّى كَلَّمْتُ عَضُو مَدْمَعٍ ••• تَاللَّهِ لَا انْسَى الْحُسَيْنَ وَ شِلْوَهُ تَحْتَ السَّنَائِكِ بِالْعَرَاءِ مُورَعًا! برای کشته شدن خاندان محمد در کربلا، گریستم تا جایی که یکایک اعضايم اشک ریخت ••• به خدا سوگند، حسین و بدن او را که در زیر نیزه‌ها برهنه افتاده بود، از یاد نمی‌برم.

[۱۰] **اسدی، کمت، الروضة المختارة (شرح القوائد العلوات السبع)، ص ۱۴۵.**
[۱۱] لنگرودی، سیدمجدحسین، الدرّالمنضید، ص ۲۰۸.
[۱۲] شیر، **حواد، ادب الطّف، ج ۴، ص ۵۵.**

←← امید به ثواب در سرودن شعر عاشورایی

انگیزه ثواب بردن و کسب پاداش آخروی برای سرودن شعر عاشورایی، در دوره‌های پیشین نیز وجود داشت؛ ولی قوت داشتن سایر انگیزه‌ها، آن را به چشم نمی‌آورد؛ ولی در این دوره، این انگیزه آشکار شده است. **فُغَامِسُ بْنُ دَاعِر** (م ۸۵۰ ق)، در قصیده‌ای بلند در رثای امام حسین (علیه‌السلام)، چنین می‌گوید: رَجِمَ الْإِلَهِ مُمِيدَهَا أَفْلَامَهُو رَجَاؤُهُ إِلَّا يَخِيبُ مِدَادُهَا ••• فَتَنْتَفَعُوا لِكِبَائِرِ اسْلَفَتُهَا فَلَقَّتْ لَهَا نَفْسِي وَ قَلَّ رُقَاذُهَا.

خداوند با رحمتش، قلم‌های او را تداوم بخشد و امیدش این است که مرکبش را ناکامیاب نکند ••• برایم گناهی را که مرتکب شده‌ام، شفاعت کنید که دلم به خاطر آنها آشوب و کم خواب است. [۱۳] شیر، **حواد، ادب الطّف، ج ۴، ص ۲۹۸.**

← قرن دهم تا پایان قرن سیزدهم

در این دوره، بیش از یکصد و هشتاد سُراینده، [۱۴] **ر.ک: شیر، حواد، ادب الطّف، ج ۶، ص ۵۲.**

درباره عاشورا شعر سروده‌اند؛ لیکن شاعران پُرآوازه در میان آنان، اندک‌اند. از جمله این شاعران می‌توان به کسانی چون **سیدبجرالعلوم**

(سیدمحمد مهدی طباطبایی بروجردی) و **سیدحیدر حلی** اشاره کرد. با توجه به اندک بودن شاعران بلندآوازه در این دوره، فنون و ظرافت‌های شعری در سروده‌های این دوره، اندک است. برخی از شعرا این دوره، فقیهان و عالمان بزرگ دینی‌اند که برای تقرب جستن به **اهل بیت (علیهم‌السلام)** شعر سروده‌اند و تقلید و تشابه در اشعار این دوره، بسیار دیده می‌شود.

← ویژگی‌های قرن دهم تا سیزدهم

ویژگی‌های شعری این دوره، علاوه بر رثا و ذکر مصائب، عبارت‌اند از:

← ← مقتل سرایی

در این دوره، **مقتل خوانی**، رواج یافته است و شاعران، بخشی از همت خویش را صرف به نظم در آوردن صحنه‌های کارزار و روایات تاریخی کرده‌اند.

← ← ناامیدی

ناامیدی، در بسیاری از اشعار این دوره، احساس می‌شود، چنان‌که تنها روزنه امید، **ظهور مهدی موعود** (علیه‌السلام) دانسته شده است. **شیخ یوسف بحرانی**، در این‌باره سروده است: قَمْتِي اِمَامُ العَصْرِ يَظْهَرُ فِي الوَرَى ••• يَحْيَى الشَّرِيعَةَ بَعْدَ طَوْلِ مَمَاتِهَا؟

امام زمان، چه وقت در میان مردم، ظهور می‌کند ••• تا شریعت را پس از مردنش زنده کند؟
[۱۵] **شیر، جواد، ادب الطّف، ج ۶، ص ۱۴.**

← ← توجه به کربلا و مقایسه با دیگر اماکن مقدّس

شیخ عبدالله شبرای (م ۱۰۹۱-۱۱۷۲ق)، چنین می‌سراید: مَشْهَدَكَ السَّامِي غَدَا كَعَبَّةَ ••• لَنَا طَوَافٌ حَوْلَهُ وَ اسْتِلاَمٌ.

بارگاه والای تو، کعبه ما شد ••• پیرامونش می‌چرخیم و آن را استلام می‌کنیم.
[۱۶] **شیر، جواد، ادب الطّف، ج ۵، ص ۲۶۷.**

← قرن چهاردهم و پانزدهم

در این دوره، بیش از دوپست شاعر **[۱۷] ر. ک: شیر، جواد، ادب الطّف، ج ۸-۱۰، ص ۹۹.** به **زبان عربی** درباره امام حسین (علیه‌السلام) و حادثه عاشورا، شعر سروده‌اند. در میان شاعران این دوره، بزرگانی چون: سیدجعفر حلی، **محمدحسین کاشف‌الغطاء**، نزار قبّانی، احمد شوقی، عبدالحسین آزری و مهدی جواهری، به چشم می‌خورند.

← ویژگی‌های شعر در این دو قرن

در اشعار این دوره، علاوه بر رثا و ذکر مصائب که عنصر مشترک همه ادوار تاریخی بوده است، ویژگی‌هایی که با اوضاع و احوال فرهنگی - اجتماعی جهان این روزگار نیز بی‌ارتباط نیست، مشاهده می‌گردد. از ویژگی‌های شعر این دوره، به این موارد می‌توان اشاره کرد:

← ← بهره‌گیری‌ها از قیام امام حسین

در دوران معاصر، جهان اسلام، با جنبش‌های اجتماعی و آزادی‌خواهانه‌ای همراه بوده است. برخی از شاعران عرب در حمایت از این آرمان‌ها، به حادثه عاشورا و قیام امام حسین (علیه‌السلام) توجه کرده‌اند، چنان‌که توجه به حوادث **فلسطین** و جنوب لبنان و مرتبط ساختن آن با حادثه عاشورا، مشهود است.

نزار قبّانی، حوادث جنوب لبنان را به حادثه عاشورا گره می‌زند و می‌سراید: سَمَيْتُكَ الجَنُوبَ ••• يا لَإِسَاءَ عِبَاءَةِ الحُسَيْنِ ••• وَ شَمَسَ كَرَبْلَاءِ.

من، تو را جنوب می‌نامم ••• ای که عباي حسین بر دوش داری ••• و خورشید کربلایی!

[۱۸] مجذزاده، مرضیه، دانش‌نامه شعر عاشورایی، ج ۱، ص ۶۳۵.

و حسین سلیم، شاعر لبنانی، شهرها و آبادی‌های جنوب لبنان را فرزندان امام حسین (علیه‌السلام) می‌داند: ایه بَنَتِ الْحُسَيْنِ اَرْضَ الرَّجُولَةِ ••• انتِ شَمْسٌ عَلَي الرَّمَالِ خَجُولَةٌ... [و جنوب لبنان] فرزند حسین و سرزمین جوانمردی است ••• و تو چون خورشید آرامی هستی که بر شنزارها تابیده‌ای....

[۱۹] مجذزاده، مرضیه، دانش‌نامه شعر عاشورایی، ج ۱، ص ۶۴۷.

جواد جمیل، شاعر عراقی نیز تاثیر عاشورا را در قیام بر ضدّ ستمگران، چنین به تصویر می‌کشد:
لَمْ يَبْقَ مِنْ جُرْحِ الْحُسَيْنِ سِوَى التَّمْرِدِ وَ التَّحْدَى ••• جُرْحٌ لَهُ وَ الشَّمْسُ الْفُ عَدِيحِيءٌ وَ الْفُ وَعْدِي.

از زخم‌های حسین جز نافرمانی [از ستمگر] و مبارزه‌طلبی، به یادگار نماند.

او زخم برداشت؛ اما خورشید هزاران صبح و هزاران وعده دیگر، خواهند آمد.
[۲۰] مجذزاده، مرضیه، دانش‌نامه شعر عاشورایی، ج ۱، ص ۶۸۴.

←←← فرا دینی شدن اشعار عاشورایی

اگر در دوره‌هایی شعر عاشورایی، فرا مذهبی شد و از مرز شیعیان، عبور کرد و دوستان اهل بیت (علیهم‌السلام) در میان اهل سنت، به سرودن شعر پرداختند، در دوره معاصر، شعر عاشورایی فرا دینی شده و برخی از پیروان سایر ادیان نیز درباره عاشورا، شعر سروده‌اند.

[۲۱] مجذزاده، مرضیه، دانش‌نامه شعر عاشورایی، ج ۱، ص ۵۲۸.

[۲۲] ری‌شهری، مجدمهدی، دانش‌نامه امام حسین (علیه‌السلام)، ج ۱، ص ۱۸۶-۲۰۱.

پانویس

۱. ↑ ابن عساکر، علی بن حسین، تاریخ دمشق، ج ۳۷، ص ۴۲۱.
۲. ↑ شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۱، ص ۳۰۷.
۳. ↑ شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۱، ص ۲۰۸.
۴. ↑ ر. ک: شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۲، ص ۷.
۵. ↑ شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۲، ص ۹۶.
۶. ↑ شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۴، ص ۲۴۵.
۷. ↑ شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۴، ص ۲۴۵.
۸. ↑ مجذزاده، مرضیه، دانش‌نامه شعر عاشورایی، ج ۱، ص ۴۰۰.
۹. ↑ شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۴، ص ۱۷.
۱۰. ↑ اسدی، کمیت، الروضة المختارة (شرح القصائد العلویات السبع)، ص ۱۴۵.
۱۱. ↑ لنگرودی، سیدمجدحسین، الدرّالنضید، ص ۲۰۸.
۱۲. ↑ شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۴، ص ۵۵.
۱۳. ↑ شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۴، ص ۲۹۸.
۱۴. ↑ ر. ک: شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۶، ص ۵۲.
۱۵. ↑ شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۶، ص ۱۴.
۱۶. ↑ شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۵، ص ۲۶۷.
۱۷. ↑ ر. ک: شیر، جواد، ادب الطفّ، ج ۱۰-۸، ص ۹۹.
۱۸. ↑ مجذزاده، مرضیه، دانش‌نامه شعر عاشورایی، ج ۱، ص ۶۳۵.
۱۹. ↑ مجذزاده، مرضیه، دانش‌نامه شعر عاشورایی، ج ۱، ص ۶۴۷.
۲۰. ↑ مجذزاده، مرضیه، دانش‌نامه شعر عاشورایی، ج ۱، ص ۶۸۴.
۲۱. ↑ مجذزاده، مرضیه، دانش‌نامه شعر عاشورایی، ج ۱، ص ۵۲۸.
۲۲. ↑ ری‌شهری، مجدمهدی، دانش‌نامه امام حسین (علیه‌السلام)، ج ۱، ص ۱۸۶-۲۰۱.

منبع

حدیث‌نت، برگرفته از مقاله «تحولات اشعار عربی درباره عاشورا» تاریخ بازبینی ۱۰/۰۲/۱۳۹۷.

